

doi: 10.5281/zenodo.3476418

ПЕРСОНАЛЬНИЙ РЕЛІГІЙНИЙ ДИСКУРС ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Personal Religious Discourse as a Subject of Psycholinguistic Analysis

Nataliya Savelyuk

Dr. in Psychology, Associate professor

Kremenets Regional Humanitarian and Pedagogical Academy named after Taras Shevchenko

nsavelyuk@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-2394-8588

Abstract

The abstract reveal universal and specific features of personal (non-canonical) religious discourse. According to the results of the study, universal patterns of psycholinguistic structure of personal religious discourse were identified, connected with the activation of the «I – You» system and the verbal explication of a certain personal request and gratitude. Some specific semantic variations of the corresponding discourse, due to the level of religious activity of the subject, are also revealed. It is stated, in particular, that at its higher levels, the number and, consequently, the importance of the tokens of the noun category «Spiritual, psychic life» («love», «heart», etc.) are increasing. This demonstrates the importance of prayer for high-religious individuals, not only as an external means of support, but as an effective psychological resource for self-control.

Key words: *religious discourse, personal prayer, religious activity, personality, psycholinguistic analysis.*

Вступ

Introduction

Особистість так чи інакше втілює себе у всьому, що здійснює, реалізує, чинить, відтворює і створює. А якщо це – релігійна особистість, то вона, зокрема, виражає себе у молитві, особливо персоналізованій неканонічній молитві. З позицій психології, а також психолінгвістики та дискурсивної психології як міждисциплінарних галузей досліджень, ми визначаємо релігійний дискурс як процес когнітивно-мовленнєвої активності у релігійно релевантній соціально-комунікативній ситуації, що передбачає рецесію, передавання та/або творення (співтворення) певних релігійних текстів у певному контексті; та як поточний результат даної активності, що творить відповідну дискурсивну картину (модель) світу.

Релігійний дискурс, як і будь-який інший вид дискурсу, підпадає під різні класифікації. Одна з них – його поділ на інституціолізований та

неінституціолізований, або, якщо висловлюватися більшою мірою церковною термінологією, канонічний та неканонічний. Інша назва останнього – персональний релігійний дискурс.

Власне психолінгвістичні студії релігійного дискурсу, наприклад, в Україні належать Т. Хомуленко, О. Кузнєцову і К. Фоменко, котрі розкривають місце та роль різних типів молитви в релігійній комунікативній поведінці людини (Хомуленко, Кузнєцов & Фоменко, 2018). В Росії окремих психолінгвістичних особливостей релігійного дискурсу торкається, наприклад, Т. Полякова, котра вивчає асоціативні поля основних понять сучасної російської православної культури (Полякова, 2011). Нами попередньо досліджувалися та інтерпретувалися вербальні реакції респондентів на зміст канонічної молитви, що піддавалися контент- та психолінгвістичному текстовому аналізу (Савелюк, 2017). З усім цим, цілісний психолінгвістичний аналіз власне неканонічної молитви практично ще не здійснювався й у наукових працях не описувався.

Мета дослідження – опис та інтерпретація результатів емпіричного дослідження психолінгвістичних особливостей неканонічної молитви як персонального жанру релігійного дискурсу.

Методи та методики дослідження. *Methods and Techniques of the Research*

Остаточна сформована вибірка нашого емпіричного дослідження склала 543 особи різного віку, соціального статусу та з різних регіонів Західної України.

Основним психодіагностичним інструментом на його першому етапі стала «Методика вивчення релігійної активності» (далі по тексту – РА) Д. Смірнова. За її результатами й через вирахування кватилів усю початкову вибірку було поділено на чотири субвибірки: 1) 138 осіб із найнижчим рівнем РА, 2) 141 особа з рівнем РА, нижчим за середній, 3) 139 осіб із рівнем РА, вищим за середній та 4) 125 осіб із найвищим рівнем РА.

На другому етапі дослідження передбачалося отримати зафіксовані вербалізації персональних релігійних дискурсів респондентів. З цією метою їм були роздані спеціальні бланки, де пропонувалася наступна інструкція: «Уявіть, що саме «тут-і-тепер» Вам необхідно звернутися до Бога з молитвою. Будь ласка,

запишіть нижче все те, що спаде Вам при цьому на думку. Дослідження цілком анонімне, тому прохання бути якомога відвертішим у своєму молитовному зверненні до Бога. Якщо зараз не виникло відповідного бажання, то можете це зробити пізніше. Головне, щоби Ваша молитва була щирою та сердечною».

Отримані й зафіксовані зазначеним чином 543 тексти були піддані процедурам контент-аналітичної обробки за допомогою комп'ютерної програми «Textanz» (версія 2.4.2.0). З її допомогою існує можливість здійснювати аналіз будь-якого текстового масиву (Митина, 2010 : 35). За основу зазначеної обробки та інтерпретації її результатів бралися методи психосемантичного (Серкин, 2016) та психолінгвістичного текстового аналізу (Засекін, 2012; Засекіна, 2016). Дані відповідного аналізу узагальнювалися й порівнювалися в розрізі усіх чотирьох субвибірок.

Результати **Results**

Розпочнемо наш загальний аналіз із порівняння абсолютної та відносної кількості усіх зафіксованих слів. Так, у субвибірці осіб із найнижчим рівнем РА в цілому зафіксовано 29338 слів, отже, у середньому ними було використано по 213 слів у кожному окремому дискурсі; у субвибірці з нижчим за середній рівнем РА – 31553 слова, тобто, у середньому їх дискурс складає 224 слова; із вищим за середній рівнем РА – 36040 слів загалом і 259 слів у середньому; із найвищим рівнем РА – відповідно, 40278 слів і 322 слова. Таким чином спостерігаємо, що з кожним вищим рівнем РА середня кількість слів у персональному релігійному дискурсі помітно зростає – відповідно, на 11, на 46 і на 109 слів (порівняно з найнижчим рівнем РА). Це засвідчує, на нашу думку, більшу звичність, зручність такої форми комунікації – релігійної, для високорелігійних осіб.

Констатовано, що на вищих рівнях РА помітно зростає абсолютна кількість займенників, що в цілому засвідчує посилення персоналізованості й особистісної значущості релігійного дискурсу для високорелігійних респондентів; по-друге, падіння абсолютної та відносної кількості експлікованих прикметників, на відміну від загальної тенденції збільшення чисельності інших частин мови, на нашу думку, пов'язане з посиленням

труднощів якісного опису різних станів, подій, явищ у осіб саме з найвищим рівнем РА; по-третє, числівники, абсолютно відсутні на найнижчому рівні РА, дещо збільшують свою найменшу представленість на проміжних рівнях РА і зменшують – на найвищому її рівні, що засвідчує більші труднощі кількісного опису певних подій у суттєво сакралізованому їх контексті.

Найбільш багаточисельними у зафіксованих персональних релігійних дискурсах стали займенники. Перша тріада найвагоміших груп займенників у всіх субвибірках аналогічна – це «Я, моє, мені», «Ти, Твоє, Тобі» та «Все, всі», що, з одного боку, підтверджує психологічну сутність молитви як комунікативного акту із функціонуванням системи «Я – Ти», з іншого боку, демонструє усезагальність і трансцендентність осмислюваних у молитві сфер як системи «Я – Все/Всі».

У складі мовної групи іменників, теж незалежно від рівня РА, доміантною скрізь є семантична категорія «Сім'я та родина», найчисельнішими лексемами у складі якої є, відповідно, «сім'я», «рідні (люди)», «близькі (люди)», «батьки», «діти» та ін. А от якщо на перших трьох рівнях РА домінує категорія «Вітальність» (з основними лексемами «здоров'я», «життя», «сили» й ін.), то на найвищому рівні РА вона опускається на третє рангове місце, поступаючись категорії «Духовне, психічне життя» (основні лексеми – «любов», «серце», «воля» та ін.).

Наступна вагома частина мови – дієслова. Незважаючи на рівень РА, найчисельніша вербальна категорія дієслів у персональних релігійних дискурсах – категорія, названа «Дай, пошли, хочу». Її відносна кількість на тлі інших дієслівних категорій у першій субвибірці – 51,83%, у другій – 46,63%, у третій – 48,15% та у четвертій – 37,56%. Таким чином, поряд із фактом домінування зазначеної категорії, відносна кількість її лексем помітно спадає одночасно зі зростанням рівня РА. Це відбувається за рахунок одночасного посилення значущості інших дієслівних категорій. Наприклад, якщо категорія «Дякую» на найнижчому рівні РА посідає третю рангову позицію з відносним показником 17,43%, то на найвищому рівні РА – вже другу (19,03%), перевершивши більш значущу у попередніх субвибірках категорію «Допоможи, підтримай, захисти». Отже, на найвищому рівні РА релігійна особистість наближається до істинного призначення молитви – не тільки й не стільки як прохання, а і як подяки Отцю Небесному.

Висновки **Conclusions**

Отже, неканонічна молитва, з точки зору психології, це – персональний релігійний дискурс, авторський акт комунікації, значною мірою імпровізоване звертання до Бога як до партнера, котрий, на думку суб'єкта молитви, здатний допомогти, підтримати, пробачити або просто вислухати. Крім експлікації комунікативної системи «Я – Ти» (нехай навіть і віртуальної, якщо дискутувати із приводу реальності чи нереальності предмету релігійної віри), в такому акті також явно чи латентно задіяне покликання на всезагальну сферу всього у світі, підвладну волі Творця.

Разом з певними універсальними закономірностями психолінгвістичної структури персонального релігійного дискурсу, якими, крім активізації системи «Я – Ти», є також вербальна експлікація певного прохання та подяки, спостерігаються окремі специфічні смислові варіації, пов'язані, зокрема, з рівнем релігійної активності особистості. Так, на вищих рівнях такої активності зростає кількість а, отже, і значущість різних лексем іменникової категорії «Духовне, психічне життя», що засвідчує роль молитви для високорелігійних осіб не тільки й не стільки як зовнішнього, ритуального засобу, а як дієвого психологічного ресурсу самодетермінації в умовах одночасного пошуку певної зовнішньої опори.

Література **References**

- Засекін, С. (2012). *Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту* (Монографія). Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки.
- Засекіна, Л.В. (2016). Віртуальний дискурс у комунікативному просторі студентів. Л.О. Калмикова & Г.О. Хомич (Ред.), *Розвиток особистості в різних умовах соціалізації* (с. 193–211). Київ: Видавничий дім «Слово».
- Митина, О.В., & Евдокименко, А.С. (2010). Методы анализа текста: методологические основания и программная реализация. *Вестник Южно-Уральского государственного университета*, 40, 29–38.
- Полякова, Т.А. (2011). Социология и психолінгвістика в изучении обыденного сознания. *Вопросы психолінгвістики*, 13, 72–83.
- Савелюк, Н. (2017). *Психологія розуміння релігійного дискурсу*. (Монографія). Київ: КНТ.
- Серкин, В.П. (2016). *Психосемантика*. Москва: Юрайт.
- Хомуленко, Т., Кузнецов, О., & Фоменко, К. (2018). Молитва як предмет мовленнєвої діяльності та її комунікативний намір. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика*, 23(1), 309–326. doi/10.5281/zenodo.1211565